

الحاق به سازمان جهانی تجارت زمینه ساز جذب سرمایه‌گذاری خارجی

محمدحسن زارع، عضو هیات علمی موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

شهروند

بر خلاف تصور عامی که آثار مثبت الحاق به سازمان جهانی تجارت را صرفاً در زمینه‌های تجاری می‌داند، یکی از آثار مثبت و مهم الحاق، افزایش جذب سرمایه‌گذاری خارجی است. آثار مثبت الحاق به سازمان جهانی تجارت بر سرمایه‌گذاری خارجی را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد: آثار خاص بخش کالایی، آثار خاص بخش خدمات و آثاری که در هر دو بخش کالایی و خدمات ایجاد می‌شود. آثار مثبت الحاق بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در هر دو گروه کالا و خدمات مربوط به آن دسته از ضوابط سازمان می‌شود که بین تجارت کالا و خدمات مشترک است و به نوعی مربوط به اصول حاکم بر سازمان می‌شود. مهمترین این اصول عبارتند از اصل شفافیت، اصل عدم تبعیض، اصل کاهش و تثبیت موانع وارداتی. این اصول با وجود تفاوت‌هایی که در دامنه و انعطاف‌پذیری در بخش کالا و خدمات دارند موجب جذب سرمایه‌گذاری خارجی در هر دو بخش می‌شوند.

اصل شفافیت شامل تبدیل کلیه موانع غیرتعرفه‌ای به تعرفه، رفع تناقضات بین قوانین داخلی در فرایند الحاق، انتشار کلیه قوانین و مقررات تجاری و اعلام منظم تغییرات قوانین به شورای تجارت کالا و خدمات و همچنین ایجاد نقاط پاسخگو برای پاسخگویی به نیازهای اطلاعاتی سرمایه‌گذاران در بخش خدمات می‌شود.

اصل عدم تبعیض که هرگونه تبعیضی را بین کالاهای وارداتی از کشورهای مختلف عضو سازمان منع می‌نماید، سرمایه‌گذاران را مطمئن می‌کند که در واردات کالاهای مورد نیاز خود با رفتارهای تبعیض‌آمیز کشور میزبان در اعمال تعرفه‌ها، مالیات‌ها و سایر قوانین مواجه نمی‌شوند.

همچنین اصل تثبیت تعرفه‌ها آن‌ها را از عدم رفتارهای سینوسی کشور میزبان در اعمال موانع وارداتی مطمئن می‌کند و در کنار اصل شفافیت، موجب ثبات و پیش‌بینی پذیر بودن نظام تجاری حاکم بر فعالیتهای اقتصادی کشور میزبان می‌شود. کاهش موانع وارداتی نیز بنگاهها را از امکان واردات آسان و ارزان نهاده‌های تولید مطمئن می‌کند و مشوق آنها برای سرمایه‌گذاری در کشور میزبان است.

با توجه به اینکه حجم زیادی از واردات جهانی در ارتباطات تجاری درون بنگاهی مخصوصاً بنگاههای چند ملیتی تعریف می‌شود، تسهیل و روان سازی واردات به همراه کاهش هزینه‌های وارداتی در انگیزه این بنگاهها برای سرمایه‌گذاری در سایر کشورها تأثیر زیادی دارد. بی‌شک سازمان جهانی تجارت این زمینه‌سازی را تا حد زیادی انجام می‌دهد. در کنار این اصول، دیگر مقررات سازمان در سایر حوزه‌ها از جمله نظامات حل و فصل اختلافات تجاری و مقررات مرتبط با جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری، تأثیر بسیار مهمی بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در کشورهای عضو، در دو حوزه کالا و خدمات، دارد. نظام حل و فصل اختلافات سازمان این اطمینان را به سرمایه‌گذاران می‌دهد که در صورت نقض حقوق آنها در کشور میزبان، می‌توانند از طریق دولتهای خود به پیگیری حقوق نقض شده خود پردازند.

نظام حل و فصل اختلافات سازمان جهانی تجارت بسیار کارآمد است به‌طوری‌که بارها آمریکا و اتحادیه اروپا در آن محکوم شده‌اند. در ساز و کار این نظام ملاحظات سیاسی وجود ندارد و آن کاملاً بر اساس قوانین و مقررات تجاری مصوب سازمان عمل می‌کند. موافقت‌نامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری نیز که حمایت از تمامی ابعاد مالکیت فکری را در برمی‌گیرد و به کنوانسیونهای بین‌المللی مرتبط با حمایت از مالکیت ادبی و صنعتی متصل است، این اطمینان را برای سرمایه‌گذار

ایجاد می‌کند که دارایی‌های فکری او مورد حمایت کشور میزبان قرار می‌گیرد و در صورت نقض حقوق انحصاری وی در استفاده از داراییهای فکری‌اش، می‌تواند حقوق نقض شده خود را از طریق دولت متبوعش در نظام حل و فصل اختلافات تجاری مورد پیگیری قرار دهد. همچنین بررسی منظم سیاست تجاری اعضاء توسط سازمان و کشور عضو در اسنادی جداگانه و انتشار آن، تصویری بسیار روشن از فضای اقتصادی و حقوقی حاکم بر فعالیتهای اقتصادی را پیش روی سرمایه‌گذاران قرار می‌دهد. به‌طور کلی فرایند شفاف‌سازی سازمان در حوزه‌های مختلف تجاری بسیار کارآمد و دقیق است. با کمک فضای رقابتی ناشی از الزامات آزادسازی تجاری این سازمان، فساد و رانت خواری در کشورهای عضو کاهش پیدا می‌کند.

در بخش کالایی علاوه بر موارد فوق، وجود ۱۲ موافقت‌نامه کالایی که هر کدام به جنبه‌های خاصی از تجارت کالا مربوط می‌شود سرمایه‌گذار خارجی را از عدم امکان وضع محدودیتهای مقداری بر واردات به دلایلی همچون استانداردها، رویه‌های صدور مجوز، بازرسیهای قبل از حمل، رویه‌های گمرکی، دامپینگ و یارانه‌ها مطمئن می‌کند. از طرف دیگر از آنجایی که سرمایه‌گذاران با عضویت کشور میزبان در سازمان جهانی تجارت نمی‌توانند از اقدامات غیرمنصفانه مثل دامپینگ و یا رویه‌های بازرگانی محدودکننده به راحتی استفاده و از این طریق سهم بیشتری از بازار را از آن خود کنند و رقابت در بازار کشور مذکور بیشتر می‌شود، در نتیجه تمایل آنها برای سرمایه‌گذاری و عرضه کالا در بازار مربوطه افزایش می‌یابد.

به‌طور کلی کشوری که عضو سازمان می‌شود چون کمتر از سابق می‌تواند به ابزار تعرفه و حتی یارانه برای حمایت از تولیدکنندگان داخلی متوسل شود به همین نسبت حساسیت او نسبت به رویه‌های غیرمنصفانه عرضه‌کنندگان خارجی مثل دامپینگ یا یارانه‌های دولتی ممنوع (شامل یارانه‌های

صادراتی و محتوای داخلی) افزایش می یابد و استفاده کشور عضو از اقدامات ضد دامپینگ برای مقابله با دامپینگ، همینطور استفاده از اقدامات جبرانی برای مقابله با یارانه‌های غیر مجاز و اقدامات ضد انحصاری برای مقابله با رویه‌های بازرگانی محدودکننده بنگاه‌های فراملیتی بیشتر می‌شود. همچنین، احتمال استفاده کشور عضو از اقدامات حفاظتی برای حمایت از تولیدکنندگان داخلی که در معرض لطمه جدی هستند از طریق اعمال محدودیتهای مقداری بر واردات وجود دارد. همین اقدامات، می‌تواند انگیزه تولیدکنندگان را برای سرمایه‌گذاری در کشور میزبان کماکان حفظ کند. چراکه سرمایه‌گذاران خارجی بخشی از صنعت داخلی محسوب می‌شوند و در معرض بسیاری از اقدامات عموماً وضع شده بر واردات قرار نمی‌گیرند. از دیگر آثار مثبت الحاق به سازمان جهانی تجارت بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در بخش کالایی، اطمینان سرمایه‌گذاران از عدم رفتار تبعیض‌آمیز با صادرات کشور عضو است. شاید بزرگترین مزیت الحاق به سازمان جهانی تجارت، خارج شدن صادرات کشور از تیررس رفتارهای تبعیض‌آمیز سایر کشورهاست. در حال حاضر به عنوان مثال کشور چین در یک تقسیم‌بندی کلی دارای سه نوع نظام تعرفه‌ای است. تعرفه‌های ترجیحی، بر کشورهای طرف موافقت‌نامه ترجیحی با چین وضع می‌شود و پایین‌ترین سطوح تعرفه را در برمی‌گیرد. تعرفه‌های دولت کامله‌الوداد، بر کشورهای عضو سازمان جهانی تجارت و کشورهایی که بنابه ملاحظات سیاسی و تجاری دارای روابط قابل قبولی با چین هستند، وضع می‌شود، تعرفه‌های عمومی، نیز با بالاترین میزان تعرفه‌ها (رقم آن گاهی به سه برابر تعرفه‌های دولت کامله‌الوداد می‌رسد)، بر سایر کشورها وضع می‌شود. هرچند در حال حاضر چین شریک تجاری اول ایران است و کشورمان مشمول تعرفه‌های دولت کامله‌الوداد این کشور شده، اما هیچ تضمینی وجود ندارد که این

وضعیت ادامه یابد. چین می تواند در هر زمان تعرفه های عمومی را بر صادرات ایران وضع کند. تنها با الحاق به سازمان جهانی تجارت است که چنین امکانی از آن گرفته می شود.

تصمیم به سرمایه گذاری خارجی در یک کشور به یک دوره زمانی بلند مدت مربوط می شود و سرمایه گذاران همواره باید تحولات آتی و احتمال وقوع آنها را مد نظر قرار دهند. اگر به دلیل سرمایه گذاری خارجی در ایران حجم صادرات ایران به چین یا هر کشور دیگری افزایش قابل ملاحظه ای پیدا کند، آن کشور ممکن است تصمیم بگیرد که تعرفه های خود را بر کالاهای صادراتی از ایران افزایش دهد. این موضوع همواره باعث نگرانی سرمایه گذاران داخلی و خارجی می شود. عضویت در سازمان جهانی تجارت رافع این نگرانی است چراکه رفتار باثبات و غیرتبعیض آمیز را با صادرات کشور در بازارهای جهانی چه از لحاظ تعرفه ها و چه سایر قوانین و مقررات تجاری به دنبال دارد و از این جهت می تواند تأثیر مثبتی بر جذب سرمایه گذاری صادرات محور برجای گذارد.

در بخش خدمات عمده تعهدات کشورهای عضو در حوزه سرمایه گذاری خارجی است. چراکه سرمایه گذاری خارجی یا آنچه ذیل موافقت نامه عمومی تجارت خدمات (گاتس) این سازمان، از آن به عنوان حضور تجاری یاد می شود، مهمترین شیوه عرضه خدمات است. بنابراین می توان گفت الحاق به سازمان جهانی تجارت در بخش خدمات به مفهوم زمینه سازی برای حضور سرمایه گذاران خارجی است. این زمینه سازی طیف گسترده ای از اقدامات و الزامات را دربرمی گیرد. علاوه بر الزامات شفاف سازی که ذکر شد، مواردی از این دست از مهمترین تعهدات کشور ملحق شده به سازمان است که تأثیر مثبت بر سرمایه گذاری مستقیم خارجی دارد؛ حذف الزامات و رویه های صدور مجوز و استانداردهای غیرعلمی، ایجاد محاکم قضایی مستقل برای رسیدگی به شکایات سرمایه گذاران خارجی (و یا دست کم تضمین رسیدگی بی طرفانه و منصفانه به شکایات)، عدم امکان ایجاد انحصار

در زیربخش‌هایی که برای بازکردن بازار تعهد سپاری شده است مگر با مذاکرات مجدد (که فرایندی نسبتاً سخت است)، عدم امکان وضع محدودیت بر پرداختها و انتقالات سرمایه‌گذار خارجی شامل انتقال سرمایه به داخل یا خروج سود و سرمایه و عدم امکان وضع محدودیتهای رفتار ملی و دسترسی به بازار مگر در موارد مذاکره شده و مندرج در جدول تعهدات کشور عضو: علاوه بر این، سازمان در کارگروههای خاصی به دنبال یک‌دست سازی رویه‌ها و الزامات احراز صلاحیت فنی و صدور مجوز به تفکیک بخشها و زیربخشهای خدماتی است تا هم به نگرانی‌های کشورهای میزبان برای تضمین کیفیت خدمات ارائه‌شده پاسخ داده شود و هم این موضوع بهانه‌ای برای تعلل یا مانع تراشی کشور میزبان برای مجوزدهی به عرضه‌کنندگان خارجی نشود و هم اینکه هر کشور بنا به سلیقه خود عمل نکند. یارانه‌ها و حمایت‌های اعطایی به سرمایه‌گذاران داخلی نیز به شکلی شفاف اعلام می‌شود و در صورتی که سرمایه‌گذاران خارجی مشمول آنها نشود به عنوان نقض رفتار ملی در جدول تعهدات کشور مذکور درج می‌شود. به طور کلی همه اقدامات مربوط به عرضه خدمات، از ارائه درخواست اولیه، صدور مجوز، خرید زمین تا عرضه خدمات می‌تواند مشمول نقض رفتار ملی شود. کلیه قوانین یا مقرره‌ها از سه حالت خارج نیستند. یا موضوع رفتار ملی هستند یا موضوع دسترسی به بازار و یا موضوع مقررات داخلی. هر قانون در جای خود طبقه بندی می‌شود و سرمایه‌گذار دقیقاً می‌داند با چه محدودیتهایی برای ورود به بازار کشور میزبان، فعالیت در این بازار و الزامات نظارتی و حمایت‌های دولتی روبروست. وجود نقاط پاسخگو این امکان را برای او فراهم می‌کند تا تمام اطلاعات مورد نیاز خود را فراهم کند. علاوه بر این آزادسازی در بخش خدمات، جاذب سرمایه‌گذاری در بخش کالایی است چراکه سرمایه‌گذاران می‌توانند به خدمات با کیفیت بالاتر و قیمت رقابتی تر دسترسی داشته باشند و بعضاً مجبور به استفاده از خدمات بی‌کیفیت کشور میزبان نیستند. این موضوع با

توجه به اینکه سهم بخش خدمات در هزینه‌های تولید در بخش صنعت قابل توجه است اهمیت زیادی دارد. در واقع آزادسازی در بخش خدمات می‌تواند منجر به رقابت‌پذیرتر شدن کالاهای صادراتی در بخش صنعت شود.

نکته بسیار مهم دیگری که شاید از لحاظ اهمیت در صدر مطالب بیان شده در این مورد قرار می‌گیرد، کاهش ریسک سیاسی سرمایه‌گذاری در کشور در پی الحاق به این سازمان است. البته این نتیجه‌گیری با فرض ثابت بودن سایر عوامل مؤثر بر ریسک سرمایه‌گذاری است. عدم الحاق ایران به این سازمان پس از گذشت ۱۸ سال، نشان‌دهنده وجهه سیاسی این سازمان است و مبین این واقعیت است که اگر روزی به عضویت این سازمان درآییم تنش‌های سیاسی بزرگی را پشت سر گذاشته‌ایم و وارد تعامل جدی با جهان شده‌ایم. برای کشوری مثل ایران که الحاق آن به سازمان جهانی تجارت با موانع سیاسی برخورد کرده، این موضوع اهمیت بیشتری دارد. اهمیت این موضوع دوچندان می‌شود وقتی بدانیم بررسی‌ها نشان می‌دهد میزان ریسک سیاسی سرمایه‌گذاری در کشور میزبان مهمترین عامل تأثیرگذار در تصمیم‌گیری برای سرمایه‌گذاری خارجی است.

در پایان لازم است یادآوری شود که می‌توان برخی از زمینه‌سازیهایی لازم برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی را با الهام از قوانین این سازمان ایجاد کرد و نباید منتظر زمان الحاق نشست. قوانین سازمان با هم‌فکری بیش از ۱۲۰ کشور دنیا وضع شده و می‌تواند الهام‌بخش اقتصاد کشور حتی پیش از الحاق به سازمان باشد. با وجود این، این بدان معنا نیست که لازم است قبل از الحاق، قوانین کشور با الزامات سازمان جزء به جزء تطبیق یابد. ممکن است برخی ضوابط مغایر با الزامات این سازمان، مطابق با نیازهای توسعه‌ای کشور باشد. از این ضوابط می‌توان تا زمان الحاق به سازمان بهره برد. اما ابزارهای حمایتی تنها در صورتی کارگر می‌شوند که موقتی و معقول باشند. لزوم برچیدن برخی

ابزارهای حمایتی با الحاق به سازمان جهانی تجارت این اطمینان را به تولیدکنندگان داخل - که بعضاً مدت‌های طولانی است از حمایت برخوردار می‌شوند- می‌دهد که دولت در آینده قادر به حفظ این ابزارها نیست و این به کارکرد بهتر این ابزارها کمک می‌کند و دولت را از فشار گروههای رانت خوار نجات می‌دهد.